

Izručenja i sudbine zarobljenika smještenih u savezničkim logorima u svibnju 1945.

MARTINA GRAHEK RAVANČIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U radu se nudi kraći osvrt na sudbine izručenih i prisilno repatriiranih zarobljenika (pripadnika vojnih snaga i civila), koji su u neposrednoj završnici Drugoga svjetskoga rata, bježeći pred jedinicama Jugoslavenske armije, primljeni i smješteni u savezničke logore za "predano neprijateljsko osoblje" tj. za "raseljeno osoblje".

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, zarobljenici, prisilne repatrijacije, logori, žrtve, Zapadni saveznici

Sporni događaji vraćaju nas u dane s kraja Drugoga svjetskoga rata u kojima pobjednici imaju primat i kroje oblik "novog svijeta". Naći se na strani poraženih značilo je iščekivati nepoznatu budućnost. U tom kontekstu našlo se i mnoštvo čije sudbine i danas obilježava bleiburška tragedija. Početkom svibnja 1945. kraj Drugoga svjetskog rata bio je samo pitanje dana. Političke i ratne prilike obilježene su stalnim nadiranjem savezničkih snaga, praćenih jedinicama Jugoslavenske armije (JA), te konstantnim sužavanjem linije bojišnice na prostoru Nezavisne Države Hrvatske (NDH).¹ Zbog nedostatka naoružanja i općeg povlačenja postrojbi Trećeg Reicha s Balkana, Oružane snage NDH (OS NDH) našle su se u prilično nezavidnom položaju, pa je stoga donesena odluka o općem povlačenju prema Zapadu. Gotovo istovremeno Josip Broz Tito naredio je zapovjednicima četiriju armija JA da "oslobodi jugoslovenske narode na njihovoj cjelokupnoj etničkoj teritoriji zaključno sa Istrom, Slovenačkim primorjem i Koruшком i okruži, prinudi na kapitulaciju ili uništi glavne snage okupatora i njihovih suradnika, koje su se u proleće 1945. godine zatekle na prostoru Zagreb – Maribor – Celovec (Klagenfurt) – Trst".² U prvom dijelu

¹ Vidjeti npr: Stjepan KEREČIN, "Svetski rat, Drugi", *Vojna enciklopedija*, sv. 9., ur. Nikola Gažević, Beograd 1975., 446.-447.; Anđelko MIJATOVIĆ, "Politički i vojnički kraj NDH", *Časopis za suvremenu povijest* (ČSP), 23/1995., br. 3, 498.

² Mladenko COLIĆ, *Pregled operacija na jugoslavenskom ratištu 1941.-1945.*, Beograd 1988., 322.

povlačenja, kako opisuje i većina memoara, nije bilo većih sukoba.³ U prilog tome govore i dokumenti JA, kada opisuju stanje u IV. operativnoj zoni. Glavni štab Slovenije naredio je 14. udarnoj diviziji da što prije uđe u Korušku i zaposjedne Klagenfurt, dok je Štabu IV. JA naređeno da s dvije divizije krene u smjeru Villacha.⁴ S obzirom na to da se nije moglo poslati dvije divizije, posebno je osnovan Motorni odred koji je trebao preko Bazovice, Ajdovščine, Tolmina, Kranjske gore i Villacha stići do Klagenfurta.⁵ Odlučeno je kako će jedna brigada 14. divizije napredovati prema Dravogradu, a druge dvije prema Černi i Žerjavu. Otpor kraj Dravograda bio je prejak,⁶ pa su partizanske jedinice preusmjerene prema dolinama Koprivne i Lepene. Nakon kraćih sukoba s njemačkim jedinicama 6. svibnja, 14. udarna divizija ušla je u Korušku. U Klagenfurt su zajedno sa Zapadnim saveznicima 8. svibnja ušli Kokrški i dio Korušskog odreda, te 2. brigada "Ljubo Šerčer".⁷ Pri takvom rasporedu jedinica, komesar 51. vojvođanske divizije Milan Basta navodi kako u Štajerskoj nije bilo dovoljno njihovih snaga, te da je na ruku neprijatelju išla činjenica da su bili nedovoljno obaviješteni o stanju i broju neprijateljske kolone.⁸

Stanje se počinje komplicirati nakon 9. svibnja, kada stupa na snagu kapitulacija Nijemaca pred partizanima, pa je tako otežano daljnje probijanje izbjegličkih kolona.⁹ Osim toga, tijekom 10. i 11. svibnja na šire područje Celja pristižu sve brojnije snage JA.¹⁰ Od tih kolona kreću u dva smjera: prema Dravogradu i prema Mariboru. Tek znatno kasnije, Basta u svojim sjećanjima navodi da se na prostoru od Slovenjgradca do Dravograda našlo 150.000 ljudi. Dana 10. svibnja obavijestio je štab III. JA o stanju na području Celja. Prema obavijesti politkomesara 14. divizije Ivana Dolničara, jedinice 51. vojvođanske

³ Ivo ROJNICA, *Susreti i doživljaji. Razdoblje od 1938. do 1975. u mojim sjećanjima*, knj. 1., München 1969., Zagreb 1994., 260.; Aleksandar VOJINOVIĆ, "Tragični finale rata", *Otvoreni dossier: Bleiburg*, ur. Marko Grčić, Zagreb 1990., 71.; Nikola PAVELIĆ, "Tragom krvi i užasa", *Bleiburg: uzroci i posljedice*, ur. Vinko Nikolić, München-Barcelona 1988., Zagreb 1998., 193.

⁴ M. COLIĆ, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu*, 391.; Risto STOJANOVIĆ, *Koroška v vrtincu dogodkovob koncu druge svetovne vojne v Evropi* Ravne na Koroškem 2005., 18.; Milan RAKO, Slavko DRUŽIJANIĆ, *Jedanaesta dalmatinska (biokovska) brigada* Split 1987., 404.

⁵ M. COLIĆ, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu*, 392.; Milan RAKO, "Od Trsta do Celovca – zarobljavanje ustaške vlade", *Za pobjedu i slobodu – Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije (učesnici govore)*, gl. ur. Ivo Matović, Beograd 1986., 563.

⁶ Milan BASTA, *Rat je završen 7 dana kasnije*, Zagreb 1976., 1977., 1980., Beograd 1982., 1986., 302.-303.; Petar S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje (Sjećanja i obrade)*, Zagreb 1983., 364.

⁷ Ivan DOLNIČAR, "Okruženje i kapitulacija neprijateljevih snaga u severozapadnom delu Jugoslavije", *Za pobjedu i slobodu*, 535.-537.; R. STOJANOVIĆ, *Koroška v vrtincu dogodkovob koncu druge svetovne vojne v Evropi*, 20.; Tone FERENC, "Osvoboditev severovzhodne Slovenije in poslednji boj na Poljani", u: *Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosloboditelne boja na Slovenskem – poseban otisak* Ljubljana 1985., 13., 17., 31.-32.

⁸ M. BASTA, *Rat je završen 7 dana kasnije*, 308.-309.; Kosta NAĐ, *Pobjeda*, Zagreb 1980., 204.

⁹ Anđelko MIJATOVIĆ, *Bleiburška tragedija i križni put hrvatskog naroda godine 1945.*, Zagreb 2007., 18.; Slavko MIKOLČEVIĆ, "U čizmama 'Mara' i 'Barbara'. Križni put od Dravograda do Vršca i Kovina", *Zadarska smotra* (Zadar), 44., 1-2., 1995., 60.

¹⁰ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 377., 424.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, ur. Vinko Nikolić Zagreb 1993., 160

divizije dobile su naredbu o napredovanju prema okupacijskoj zoni u Austriji.¹¹ Dolaskom štaba u Maribor tek 12. svibnja izgubljena su dva dana, te je zbog toga bilo otežano "pravovremeno zatvaranje obruča oko neprijatelja."¹² Tada je general Kosta Nađ izdao novu zapovijed, prema kojoj 17. divizija treba krenuti iz Slovenske Bistrice, preko Mislinje, Doliča do Dravograda, te da se 51. divizija treba uputiti željeznicom iz Maribora prema Dravogradu, kako bi pojačala snage 6. brigade 36. divizije.¹³ Od jutra 12. svibnja započinje prijevoz prema Dravogradu, kamo rukovodstvo 51. divizije stiže isti dan. U noći 12./13. svibnja na prostor Dravograda stiže i 12. proleterska brigada, te se tako zatvara čvrst obruč u sjeverozapadnom dijelu Jugoslavije.¹⁴ Jedinice NDH i dio građanstva koji su se uspjeli probiti do Dravograda prije završnog zaokruživanja područja, svjedoče kako se na dravogradskom polju okupila velika skupina civila, te razni rodovi vojski.¹⁵ Bugarske jedinice zauzele su mostove, no unatoč tome kolone su krenule dalje i prešle na austrijsko državno područje, na Klagenfurtsku poljanu, kamo su pristigli i članovi vlade NDH.¹⁶ "Svak je htio doći što prije u ruke zamišljenih spasitelja, tj. Engleza i Amerikanaca."¹⁷ Rojnica nadodaje: "Rekli su nam da se Englezi nalaze pred nama, oko 20 km, udaljenosti."¹⁸ Jedna od tih kolona pristigla je već 14. svibnja na prostor Črne na Koroškem, i zbog velike nadmoći, prema dnevniku 3. bataljuna 7. brigade, propuštena je u smjeru Klagenfurta.¹⁹ Prelazak u britansku zonu većina izbjeglica doživljava kao spas i sigurnost.²⁰ "Dugotrajno iskušenje u tami sada im je izgledalo poput prolaska kroz dolinu smrti. Činilo se da u tome divnom kraju sa svih strana sja i odjekuje veličanstvena, blistava riječ život."²¹ Upravo na te kolone odnosila se Titova depeša od 13. svibnja, namijenjena I. i III. JA, u kojoj stoji: "Zamjeram vam što ste usporili gonjenje i protjerivanje neprijatelja ka sjeverozapadu. Gro njemačkih i kvislinških snaga prelazi granicu i predaje se Englezima. Naređujem da hitno presiječete sve veze prema Austriji i ne dozvolite da se neprijateljske snage izvuku (...)." ²² Štabu III. JA je naređeno:

¹¹ M. BASTA, *Rat je završio 7 dana kasnije*, 319.

¹² *Isto*, 322.

¹³ Sreta SAVIĆ, *51 vojvođanska divizija*, Beograd 1974., 206.; Sreta SAVIĆ, Žarko ATANAKOVIĆ, *Treća armija*, Novi Sad 1981., 323.

¹⁴ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 434.; M. BASTA, *Rat je završio 7 dana kasnije*, 324.-325.; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, prir. Vladimir Geiger i sur. Slavonski Brod – Zagreb 2008., 390.

¹⁵ I. ROJNICA, *Susreti i doživljaji*, 262.; John Ivan PRCELA, Dražen ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust – dokumenti i svjedočanstva o poratnim pokoljima u Jugoslaviji*, Zagreb 2001., 2005., 306.

¹⁶ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 349.-350.; Videosnimak intervjua s Zdenkom Palić Kušan (bez datuma) pohranjen u knjižnici Hrvatskog instituta za povijest.

¹⁷ N. PAVELIĆ, "Tragom krvi i užasa", *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 194.

¹⁸ I. ROJNICA, *Susreti i doživljaji*, 262.

¹⁹ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 543.-544.

²⁰ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 217.; Boris VLAŠIĆ, Aleksandar VOJINOVIĆ, *Križni put*, Zagreb 1991., 234.

²¹ Nikolaj TOLSTOJ, *Ministar i pokolji. Bleiburg i Kočevski Rog 1945.*, Zagreb 1991., 50.

²² *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, tom II, knj. 15, Beograd 1962., dok. br. 293.

“Prvo, hitno presijecite sve veze za Austriju i spriječite povlačenje njemačkih i kvislinških trupa.”²³

Je li ono što je očekivalo izbjeglice, dolaskom u britansku okupacijsku zonu, zaista predstavljalo spas i sjajnu budućnost, i danas je otvoreno pitanje. Njihove sudbine, kao i pitanje odgovornosti za izručenja dugi niz godina nisu razjašnjavani. Prve značajnije korake pri razotkrivanju ove problematike učinio je britanski povjesničar Nikolai Tolstoy kada je 1983. u časopisu *Encounter* objavio prilog “The Klagenfurt Conspiracy – War Crimes & Diplomatic Secrets”. Sveobuhvatnu analizu izručenja (Jugoslavena i Kozaka) Tolstoy obrađuje u knjizi *The Minister and the Massacres* (London 1986.), koja je zbog velike aktualnosti 1991. prevedena na hrvatski pod naslovom *Ministar i pokolji. Bleiburg i Kočevski Rog 1945*. Nakon objavljivanja u Britaniji knjiga je izazvala burne reakcije, a zbog svoje eksplicitnosti Tolstoy je tužen i novčano osuđen zbog klevete, a knjiga zabranjena. Tolstoyeve spoznaje pokrenule su čitav projekt, potaknut od britanskog Ministarstva obrane (Kraljevski svearmijski institut za obrambene studije), koji je 1988. godine rezultirao spisom “Prethodni izvještaj o jednom istraživanju u vezi s izručenjem zarobljenog neprijateljskog osoblja Sovjetskom Savezu i Jugoslaviji iz Austrije, u svibnju 1945. i o navodnoj ‘klagenfurtskoj zavjeri’”, čiji su autori brigadni generali Anthony Cowgill i Teddy Tryon-Wilson, lord Thomas Brimelow, te povjesničar Christopher Booker.²⁴ Koliko su tzv. *Cowgillov izvještaj*, kao i Tolstoyeva istraživanja rasvijetlila ovo pitanje, nastojat ću prikazati u daljnjoj analizi.

Nakon predaje britanskoj vojsci, čitavo osoblje smješteno je u logore namijenjene za “raseljene osobe”. Logori za ratne zarobljenike osnovani su u Klagenfurtu, Krumpendorfu, Töschlingu, Rossegu, Ferlachu, Viktringu, Maria Saalu, Tamswegu, Grafensteinu, Völkermarktu, Griffenu i Wolfsbergu. Tolstoy navodi “kada se više tisuća Hrvata uspjelo skloniti, vrata su se čvrsto zatvorila. Mnogi su izbjegli povratak s onima koji su u Bleiburgu bili vraćeni, dok su se ostali skupljali na raznim mjestima uzduž granice. Bezbrojni su potonuli, a ostali su se raspršili po zarobljeničkim logorima u Griffenu, Roseggu, Klagenfurtu, Tamswegu i drugdje. Šesta oklopna divizija držala je u ono vrijeme oko 11.000 Hrvata, a još su mnogi bili zatočeni u području 46. pješačke divizije.”²⁵ Kao što je rečeno, osim ovih skupina, 12. svibnja Britanci su prihvatili formalnu predaju izbjeglica koje su se probile do Klagenfurta.²⁶ Izbjeglička kolona (prema Tolstoyu oko 35.000 ljudi) krenula je prema zaravni nedaleko od sela Viktring, gdje su Britanci pustili da se podigne logor.²⁷ Tolstoy citirajući jednog

²³ Isto, dok. br. 295.

²⁴ Anthony COWGILL, Teddy TRYON-WILSON, lord Thomas BRIMELOW, Christopher BOOKER, *Interim Report on An Enquiry Into the Repatriation of Surrendered Enemy Personnel to the Soviet Union and Yugoslavia From Austria in May 1945 and the Alleged ‘Klagenfurt Conspiracy’*, London 1988.

²⁵ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 123.

²⁶ Isto, 50.-51.

²⁷ “Za Bleiburg nije odgovorna Churchillova vlada”, *Nova Hrvatska* (London), br. 10, 22. listopada 1983., 11.-12.

britanskog oficira navodi: "U jednom trenutku ta se kolona, zajedno s konjima i kamionima, zalihama i ženama, protezala desetak milja duž ceste prema Viktringu."²⁸ Prizori koji su se tamo mogli vidjeti podsjećali su na scene iz "fantastičnog filma."²⁹ Različite procjene potvrđuje i obavijest koju je 15. svibnja 5. korpus poslao štabu Osme armije, navodeći kako se u njihovu zarobljeništvu nalazi "46.580 Kozaka, 4.443 bijelih Rusa, 25.000 Hrvata i 25.000 Slovenaca."³⁰

Prema svemu sudeći, ove izbjeglice su i prije nastupanja "kritičnog razdoblja", od 14. do 16. svibnja, kada se javlja problem s mnoštvom koje je povlačeći se pristiglo u okolici Bleiburga, predstavljale problem u savezničkim odnosima između J. Broza Tita i Britanaca. O tome najbolje svjedoči Ivan Kovačić Efenka, jedan od jugoslavenskih pregovarača na bleiburškim pregovorima, koji je 14. svibnja 1945., na sastanku s majorom D. C. Owenom, voditeljem angloameričke vojne misije pri štabu IV. operativne zone, tražio da se "insistira preko komande 5. britanskog ekspedicionog korpusa da ne ometa predaju ustaša, četnika i drugih kvislinga južno od Pliberka jedinicama Jugoslovenske armije". Čini se da to za Owena nije predstavljalo problem s obzirom na to "da se jedinice Jugoslovenske armije iskreno bore za opštu savezničku stvar antihitlerovske koalicije, i nastojao je, u njegovim mogućnostima, da našim jedinicama ukaže svu pomoć."³¹ Prije podne 15. svibnja, Efenka je stigao u komandu 5. korpusa, gdje je protestirao radi prihvaćanja izbjeglica i ometanja predaje. General Charles F. Keightley, poput svojih prethodnika, izjavio je da će snagama JA dati svu pomoć i "da će sve formacije koje su se pogrešno predale Britancima vratiti Titovim snagama."³²

Ne treba izgubiti iz vida da je svaki manji nesporazum mogao pridonijeti tada vrlo izglednom sukobu među saveznicima.³³ Prema izjavi Anthonyja Croslanda, obavještajnog oficira u štabu Šeste oklopne divizije od 11. svibnja, čini se da su britanske snage htjele da se izbjeglice predaju J. Brozu Titu, ali "u praksi oni se Titu ne žele predati pa i dalje prodiru u naše područje. (...) Kad su prvi put stigli ovamo, stav štaba prema prihvaćanju formacija suočenih s Titom koje se žele predati bio je uglavnom pozitivan."³⁴ Zanimljivo je što se kao razlog navodi "urođeno britansko gnušanje prema mogućem pokolju", te činjenica da se Titove snage uvlače u područja koja su Britanci već okupirali.

²⁸ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 52.

²⁹ John CORSELLIS, Marcus FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II* London-New York 2005., 41.

³⁰ Darko BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg: nova istraživanja, nova iskušanja", ČSP, 21/1989., br. 1-3., 206.; Vidjeti i: Katarina SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. - 1948.*, Zagreb 2006., 63.

³¹ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 555.; Franci STRLE, *Veliki finale na Koroškem*, Ljubljana 1977., 425.-426.

³² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 103.

³³ O tome više: Dušan BIBER, "Britansko - jugoslovanski nesporazumi oko Koroške 1944 - 1945", *Zgodovinski časopis*, 32/1978., br. 4., 475.-489.; William DEAKIN, "Britanci, Jugoslavlani in Avstrija (1943 - maj 1945)", *Zgodovinski časopis*, 33/1979., br. 1., 103.-126.; K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku*, 61.-62.

³⁴ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 102.-103.

Čini se da “inat” nije bio dovoljan u praksi, jer “Tito je bio napast, ali ne baš nepodnošljiva, zbog toga se neprijateljstvo prema njemu ublažilo”.³⁵

Kako bi se razjasnio problem prihvaćenih izbjeglica (koliko je to moguće) nužno je odmaknuti se s terena, vratiti malo unatrag i pogledati pozadinu koja krije mnogo političkih, diplomatskih i vojnih intriga. S obzirom na to da je J. Broz Tito otvoreno polagao prava na Korušku, (12. svibnja pristižu pojačanja JA na područje Klagenfurta) opterećenu velikom masom pristiglih izbjeglica, te zbog sve izglednijih sukoba među saveznicima feldmaršal Harold Alexander naredio je Haroldu Macmillanu, ministru-rezidentu britanske vlade pri Savezničkom zapovjedništvu za Sredozemlje i svome političkom savjetniku da 12. svibnja otputuje u sjedište Osme armije i Trinaestog korpusa na razgovor s generalima Richardom McCreeryem i Johnom Hardingom, kako bi im pružio “potpunu sliku situacije.”³⁶ Neplanirano, Macmillan je produljio putovanje u Klagenfurt i sastao se s generalom Keightleyem. Vjerojatni povod putovanju predstavljalo je pitanje jugoslavenskih i kozačkih izbjeglica, koje su se u proteklih nekoliko dana predale 5. korpusu. Na sastanku su iznesene pojedinosti o grupama koje su se predale Britanskoj vojsci, pa se prema popisu spominju “(...) gerilske snage Slovenaca, Hrvata i Srba koje su se borile protiv Tita, a koje su stvorili, naoružali i snabdijevali Nijemci (...) To su (I) slovenski domobranci pod zapovjedništvom generala Krennera; (II) hrvatski ustaše i domobranci, među kojima se nalazi i divizija stacionirana u Eisenkappeli sastavljena od 7.000 ljudi i 3.000 pratećih civila; (III) dvije pukovnije srpskih dobrovoljačkih odreda pod zapovjedništvom pukovnika Tatalovića. IV. ljudi koji – bilo zato što su rimokatolici ili pristalice konzervativne politike ili iz bilo kojeg drugog razloga – nisu gajili nikakve simpatije prema revolucionarnom komunizmu, pa su stoga proglašeni fašistima ili nacistima. Radi se vjerojatno o heterogenoj masi civila, uglavnom Slovenaca, koji su pobjegli preko Karavanki pred naletom Titovih partizana. V. žene i djeca koji panično bježe pred napredovanjem Jugoslavena.”³⁷

Prema Tolstoyu, navedeni posjet doveo je do velikog obrata u odnosu s Jugoslavenima. Do tada Keightley ih je, u skladu s naredbom Glavnog ureda savezničkih snaga (AFHQ) od 3. svibnja, u kojoj se spominje da četničke postrojbe kao i ostali “jugoslavenski disidenti” trebaju biti tretirani kao predano osoblje, dok će “o njihovu uklanjanju odlučiti država”,³⁸ namjeravao poslati na sigurno. Tolstoy navodi kako je Macmillan u Klagenfurt, te kasnije i u Trevi-

³⁵ Isto, 103.

³⁶ Isto, 75.

³⁷ Isto, 99.; J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 59.

³⁸ Staniša R. VLAHOVIĆ, *Zbornik dokumenata iz britanske arhive. Anglo – Jugoslavenski odnosi 1941. - 1948.* Birmingham 1985., 352. Na veliki broj “antititovih snaga” koje se povlače iz zemlje upozorio je 27. travnja i Sir Ralph Skrine Stevenson, britanski ambasador u Beogradu. No, bez obzira na to, kompleksnost općeg stanja nije dopuštala da budu predani, već “razoružani i smješteni u zarobljeničke logore”. Istu zabilješku Sir Orme Sargent prosljedio je Winstonu Churchill, koji je 29. travnja odgovorio da antipartizanske snage “treba razoružati i smjestiti u izbjegličke logore”, što je 2. svibnja podržao i SAD.

so otputovao na vlastitu inicijativu, kako bi generale Keightleya i McCreerya pridobio za izručenje izbjeglica.³⁹ Je li uistinu bilo tako, teško je tvrditi jer se u dostupnim dokumentima ne nalaze potvrde ovakvih navoda.

Sljedećega dana Macmillan je održao sastanak s generalom Robertsonom, Alexanderovim izvršnim administrativnim časnikom. On je zatražio suglasnost Washingtona "da zapovjedniku britanske Osme armije pošalje brzojav koji ga ovlašćuje da 28.000 Kozaka, uključujući žene i djecu, izruči maršalu Tolbuhinu, te koji mu nalaže da veliki broj otpadničkih jugoslavenskih trupa, izuzev četnika, izruči jugoslavenskim partizanima".⁴⁰ Prema Robertsonovoj izjavi, "takav je postupak preporučio Macmillan,⁴¹ koji je jučer razgovarao sa zapovjednikom Osme armije. Na pitanje jesu li Rusi zatražili da se ti Kozaci izruče Robertson je odgovorio odrično i dodao 'ali vjerojatno će to uskoro učiniti.' Generala Robertsona pitali smo također i kakvu definiciju 'četnika' predlaže, ali je o tome imao vrlo neodređeno mišljenje. (...) dodavši da je suočen s teškim administrativnim problemom jer ima na brizi stotine tisuća njemačkih ratnih zarobljenika, te da se trenutno ne može baviti time tko hoće, a tko neće biti izručen Rusima i partizanima i strijeljan".⁴² Amerikanci nisu podržali ove naloge, smatrajući da se "(...) takvo planirano kršenje dogovorene anglo-američke politike ne može opravdavati administrativnom svrsishodnošću".⁴³ Prema Tolstoyu, upravo to neslaganje između SAD-a i britanskih političkih savjetnika potaknulo je Robertsona da se obrati Macmillanu. Prema svemu, 14. svibnja Robertson je uputio naredbu Osmoj armiji, u kojoj se navodi: "Sve Ruse treba izručiti sovjetskim snagama na dogovorenom mjestu koje ćete utvrditi na lokalnom dogovoru s glavnim štabom maršala Tolbuhina. (...), te u konačnici svo ljudstvo utvrđena jugoslavenskog državljanstva koje se predalo a služilo je u njemačkim snagama treba razoružati i predati jugoslavenskim snagama."⁴⁴ Zanimljivo je kako se u ovoj formulaciji, pa iako je to bilo vrlo uopćeno, radila razlika među pripadnicima jugoslavenskih zarobljenika. Ova sporna naredba odnosila se na izbjeglice (Kozake i Jugoslavene) koji su već bili smješteni u savezničkim logorima.

Komandant Keightley predao je problem jugoslavenskih nacionalnih snaga smještenih u logoru Viktring načelniku štaba, brigadiru Tobyju Lowu (lord Aldington). Tolstoy navodi da su se 15. svibnja u komandi, smještenoj u Klagenfurtu, sastali Toby Low i komesar France Hočevar iz Devetog korpusa.⁴⁵

³⁹ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 85.

⁴⁰ *Isto*, 85.

⁴¹ Macmillan nikada nije priznao da je donio bilo kakvu odluku. "Do svoje smrti poricao je da je učinio nešto krivo." Vidjeti: J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 49.

⁴² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 86.; Nikolai TOLSTOY, "Blajburški pokolj", *Bleiburg 1945. - 1995.*, ur. Anđelko Mijatović, Zagreb 1995., 58.-59.

⁴³ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 115.

⁴⁴ *Isto*, 95. Vidjeti i: S. R. VLAHOVIĆ, *Zbornik dokumenata iz britanske arhive. Anglo - Jugoslavenski odnosi 1941.-1945.*, 355.-356.

⁴⁵ Simo Dubajić u svojim sjećanjima navodi kako je F. Hočevar došao u Sloveniju kako bi izgadio nesporedne s Britancima po pitanju okupacijskih zona u Koruškoj. Vidjeti: S. Š. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 330.

Na navedenom sastanku, prema zapisniku, bili su prisutni bojnič Primožić i bojnič Simo Dubajić, te prevoditelj.⁴⁶ Kasnije je Low izvijestio da je postavio pitanje o stanju oko Bleiburga, na što je predstavnik JA odgovorio da je njihova "(...) namjera bila da opkolimo Hrvate na prijevoju koji vodi u Austriju i da ih potom razoružamo. Rekao je da se jugoslavenske trupe na liniji s Hrvatima kod Bleiburga neće povući prema jugu, a ja sam rekao da je zapovjednik korpusa našim trupama naredio da ne prelaze granicu. Smatrali smo da Jugoslaveni mogu pobijediti, razoružati i nadzirati Hrvate u tom području. Ako netko pobjegne u Austriju, uhitit ćemo ga, razoružati, smjestiti u logor i poslije vratiti u Jugoslaviju".⁴⁷ Sljedećeg dana Low je izvijestio Osmu armiju o postignutom dogovoru. Prema već izloženom opisu, donesena odluka slijedila je upute koje je 15. svibnja, pod prijetnjom nadolazećeg vala Hrvata koji su se već navodno predali britanskoj vojsci, izdao feldmaršal Alexander. U poruci Osmoj armiji navodi: "Oko 200.000 Jugoslavena koji su služili njemačkim oružanim snagama predalo u njegove ruke. Htjeli bismo ih odmah vratiti snagama maršala Tita. Bili bismo zahvalni kada bi se maršal J. Broz Tito složio da svojim zapovjednicima naredi njihov prihvat i da u suradnji s glavnim zapovjednikom 5. korpusa ustanovi veličinu kontingenta i mjesto na austrijskoj granici južno od Klagenfurta radi njihova povratka u Jugoslaviju."⁴⁸ Za Alexandera, je kako navodi u dopisu Eisenhoweru, "(...) osnovno da oslobodim svoje linije komunikacija od ovog opterećenja. Bojna gotovost mojih jedinica već je značajno narušena (...)".⁴⁹ U istom tonu Alexander se obraća i Winstonu Churchill, navodeći: "(...) Moram očistiti palubu u toj oblasti."⁵⁰ Iako Tolstoy uporno ističe Alexanderovu pogrešnu obaviještenost o predaji, razvidno je kako su Britanci ovakvo stanje smatrali neodrživim, pa su prema svemu sudeći donesene odluke u skladu s politikom AFHQ-a.

No, samo dva dana kasnije Alexanderova odluka je opozvana i zabranjeno je daljnje izručivanje. Osim toga, repatrijacija dogovorena 15. svibnja započela je tek četiri dana kasnije. Ovakav razvoj Tolstoy objašnjava kao nastavak operacije koja je započela na Bleiburgu. Ovo objašnjenje prilično je "nategnuto"

⁴⁶ Zdravko DIZDAR, "Prilog istraživanju problema Bleiburga i križnih putova (u povodu 60. obljetnice)" *Senjski zbornik*, br. 32., 2005., 139.-140.

⁴⁷ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 113.; Z. DIZDAR, "Prilog istraživanju problema Bleiburga i križnih putova (u povodu 60. obljetnice)", 139.-140.; S. Š. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 334.-335.

⁴⁸ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 111.; Jera VODUŠEK STARIĆ, *Prevzem oblasti 1944 - 1946*, Ljubljana 1992., 235. Ovu naredbu navodi D. Bekić kada govori o britanskoj odgovornosti za izručenja, te ne spominje "nikakvu krivu obaviještenost". D. BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg": nova istraživanja, nova iskušenja", 205.

⁴⁹ D. BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg": nova istraživanja, nova iskušenja", 208.; Prema dokumentu War Officea navodi se da je 15. svibnja u jugoistočnoj Austriji bilo oko 230.000 zarobljenika, od toga 99.000 Nijemaca, 72.000 "Rusa", 24.000 Mađara i 36.000 "quisling Jugoslavs". Vidjeti: K. SPEHNJAK, "Ratni zločinci" kao predmet spora britanske i jugoslavenske vlade 1945. - 1948.", *Zbornik u čast Hrvvoja Matkovića*, Zagreb 2005., 311. (bilj. 30); K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku*, 68.

⁵⁰ D. BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg": nova istraživanja, nova iskušenja", 207.

jer čini se da ovdje nije bila riječ o uroti, već je jednostavno trebalo riješiti opasnost od sukoba među saveznicima.

Unatoč zabrani izručivanja, zapovjednik brigade Low izdao je 17. svibnja divizijskim zapovjednicima tajnu naredbu. "Svi Jugoslaveni u području korpusa bit će izručeni Titovim snagama što je prije moguće (.) te će snage biti odmah razoružane, ali im se ne smije reći odredište (.) organizaciju izručenja koordinirat će ovo zapovjedništvo zajedno s [komunističkim] jugoslavenskim snagama (.) vremensko trajanje izručenja ovisiti će o [logističkim] poteškoćama jugoslavenskog prihvaćanja (.) fmns bit će odgovoran za pratnju osoblja do točke određene našom naredbom na kojoj će biti predani Titovim snagama (.)"⁵¹ Dodatna instrukcija koja je slijedila idući dan, objašnjavala je naredbu "svi Jugoslaveni", navodeći kako se tu misli na "sve protu-titovske vojnike svih nacionalnosti, kao i sve civile, koji se mogu klasificirati kao 'logorski sljedbenici'"⁵²

Prema Robertsonovoj zapovijedi treba izručiti samo "osobe jugoslavenskog državljanstva koje su bile u službi njemačkih snaga", što naznačava da je postojala namjera (pa i površnoga) razvrstavanja, dok se u naredbi 5. korpusa traži izručenje "svih jugoslavenskih državljana". Pitanje je nije li zbog toga ova naredba prosljeđena Osmoj armiji. Jedinice koje su primile naredbu svjedoče o neredu koji je ona uzrokovala. Izbjeglice su i dalje odbijale predaju, a oni koji su još posjedovali naoružanje prijetili su sukobima, pa je u dogovoru sa zapovjednicima JA odlučeno da će se britanske jedinice povući s mosta, dok će se nenaoružanima reći kako se vlakovima upućuju u Italiju.⁵³ Kada je lord Aldington u intervjuu za *Start* upitan zašto je zarobljenicima rečeno da idu u Italiju, on je odgovorio: "Nisam im ja to rekao. Moja je naredba bila jasna – da im se ne smije reći kamo idu [...] (tko je to rekao). Ja to ne znam. Znam samo da se proširila ta glasina da idu u Italiju. Nitko ne zna, niti je sudski proces pokazao, tko je Jugoslavenima dao tu informaciju (...)"⁵⁴

Sljedećeg dana, 18. svibnja, Nigel Nicholson saznao je od štaba Šeste oklopne divizije da će "u sljedećih dvanaest sati pokušati organizirati transport ostataka Slovenaca i Srba iz viktrinskog kaveza ili ih pješice uputiti u Jugoslaviju"⁵⁵ Drugi dan, štab III. JA dobio je nalog prema kojem se "(...) naše trupe se imaju povući sa teritorija Koruške t.j. na teritorije preko biv. jugoslavensko-austrijske granice"⁵⁶ Pri tome pripaziti "da se sav naš ratni plen prebaci na našu državnu

⁵¹ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 129.; N. TOLSTOY, "Blajburški pokolj", u: *Bleiburg 1945.-1995.*, 61.; S. R. VLAHOVIĆ, *Zbornik dokumenata iz britanske arhive*, 357.

⁵² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 131.; Videosnimak intervjua s Nigelom Nicholsonom od 19. siječnja 1990. pohranjen u knjižnici Hrvatskog instituta za povijest.

⁵³ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 130.

⁵⁴ "Lord Aldington protiv grofa Tolstoya", *Start* (Zagreb), 20. siječnja 1990., 50.

⁵⁵ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 130.; "Priča", *Zaveza* (Ljubljana), god. X., br. 3, rujan 2000., 85.-86.; Videosnimak intervjua s Nigelom Nicholsonom od 19. siječnja 1990.

⁵⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti*, prir. Zdravko Dizdar, Vladimir Geiger, Milan Pojić i Mate Rupić, Slavonski Brod 2005., 126.

teritoriju”.⁵⁷ Zasigurno je brzina povlačenja ovisila i od preuzimanja zarobljenika, pa je prema tome pukovniku Đoki Ivanoviću, stavljena na raspolaganje jedna brigada radi prijema “ratnih zarobljenika jugoslavenske nacionalnosti i pregovora za predaju ustaša i četnika, koji su se predali savezničkim trupama”. Ove jedinice imaju zadatak provesti zarobljenike “gde to odredi pukovnik Ivanović”.⁵⁸

Na večer 19. svibnja u Keightleyev štab stigao je pukovnik Ivanović.⁵⁹ Glavna tema razgovora bilo je izručenje ostatka Slovenaca i Srba, s obzirom na to da je problem repatrijacije Hrvata dogovoren na sastanku s Hočevarom. General Kosta Nađ navodi kako je Ivanović sigurno nastupio rekavši da je, ako se pokaže nužnim, spreman pribjeći novom sukobu “da mu se izruče jedinice četnika i ustaša”.⁶⁰ Prve klauzule postignutog dogovora odnose se na evakuaciju jugoslavenskih trupa iz austrijskog područja, najkasnije do 21. svibnja u 19 sati.⁶¹ Drugi dio sporazuma odnosi se na “povratak jugoslavenskih državljana”. Prema njemu, 5. korpus vratit će “sve jugoslavenske državljane s područja korpusa koji su se u vojnoj opremi borili s Nijemcima, te njihove sljedbenike. To uključuje: ustaše, domobrane, četnike, nedićevce, belogardijce (...)”. Evakuacija se odnosi na 10.000 osoba koje će se preko Rosenbacha (Področca, Področica) predati IV. JA, te oko 5.000 osoba koje će preko Bleiburga i Lavamünda preuzeti III. JA.⁶² Prema ovoj naredbi evakuacija se odnosila na “sve jugoslavenske državljane”, čak i četnike. Formulacija “sljedbenici” odnosila se na veliki broj civila. Prema naputku “ako se civili mogu klasificirati kao ‘logorski sljedbenici’, mogu pratiti vojnike u Jugoslaviju. Logorski sljedbenik je onaj ‘kome život ovisi o vojniku’”.⁶³

O preostalih 10.000 zarobljenika raspravljalo se 20. svibnja na sastanku generala Bože Božovića, zapovjednika 26. jugoslavenske divizije, pukovnika Hočevara i Tobyja Lowa. Prema utvrđenom dogovoru, naređeno je povlačenje jedinica JA. Dva dana duže (23. svibnja) mogao je ostati samo najmanji mogući broj trupa potrebnih za čuvanje “jugoslavenskih državljana”. Do istog datuma u Kapeli ostaju i Simo Dubajić i Toby Low, zaduženi za rješavanje eventualnih problema s britanskim 5. korpusom. “Daljnjih 10.000 hrvatskih zarobljenika, uključujući i civila koji se s njima nalaze, biće evakuisani 4. jugoslavenskoj ar-

⁵⁷ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti*, 126.; J. B. TITO, *Sabrana djela* 28, 56.

⁵⁸ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XI, knj. 3, Beograd 1976., 564.; Đoko IVANOVIĆ, “Rad pozadine 3. armije u završnim operacijama”, *Za pobjedu i slobodu*, 302.-312.

⁵⁹ S. R. VLAHOVIĆ, *Zbornik dokumenata iz britanske arhive*, navodi da su na konferenciju stigla dva Titova politička komesara; potpukovnik Ivanišević i Hočevar., 357.

⁶⁰ K. NAĐ, “Rat je završen 15. maja u 16.00!”, *Borba* (Beograd), 10. lipnja 1985., 13.

⁶¹ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti*, 126.-127.; D. BEKIĆ, “‘Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 210.

⁶² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 130.-131.

⁶³ *Isto*, 131.; Video snimak intervjua s Nigelom Nicholsonom od 19. siječnja 1990.

miji u Rosenbachu, kao što je bilo direktno dogovoreno s Dubajićem. Tako će ukupni broj biti 13.000.”⁶⁴

Iako se u ovakvim odnosima može činiti da su mnogobrojni zarobljenici izručeni, kako bi se JA povukla iz Koruške, ipak dokumenti ne potvrđuju ovakvu tezu, pa ona i nije prihvaćena u literaturi.⁶⁵ Osim toga, već je prema izloženom vidljivo da je zapovijed o izručenju donesena dva dana prije sporazuma s jugoslavenskom stranom, koja očitim oštrim zahtijevanjem izručenja nije niti znala za postojanje odluke o repatrijaciji.⁶⁶

Prva faza repatrijacije trajala je od 19. do 24. svibnja, znači nakon Alexanderove odluke o zabrani izručenja. Čini se, kako Tolstoy navodi, da su svi bili uvjereni kako putuju u Italiju. Radi toga nije ostalo puno zapisa koji nam govore o dojmovima zapovjedništva Osme armije u svezi s repatrijacijom. Tek 21. svibnja McCreery obavještava Glavni stožer kako se javljaju pitanja o tretmanu različitih nacionalnosti oboružanih i civilnih skupina, te ako je moguće da se pošalje izaslanik koji bi pripomogao pri pronalaženju rješenja.⁶⁷ U Alexanderovu odgovoru, drugog dana, navodi se da “zapovjedništvo razmatra strateške odluke o problemima”. Ovakvim razvojem Osma armija poslala je novi dopis u kojem se referira na Robertsonovu naredbu, prema kojoj su vođeni pregovori o izručenju između 5. korpusa i III. i IV. JA. “Veliki broj već izručen oko 50.000 još uvijek u području 5. korpusa. (...) Imajte na umu da je najbitnije da se taj dogovor nastavi i da se sve jugoslavenske vojne snage izruče Jugoslavenima”, s obzirom na to da III. JA sada “postavlja pitanje repatrijacije svih jugoslavenskih državljana, uključujući ratne zatvorenike smještene po logorima, prisilne radnike, kao i četnike”.⁶⁸ Prema tome traži se hitno ovlaštenje da se sve te osobe izruče. Zanimljivo je kako Milovan Đilas začuđeno komentira: “Da budem otvoren – mi nismo nikako mogli razumjeti zašto su Britanci insistirali da nam vrate te ljude. Vjerovali smo, gledano u ideološkom kontekstu koji je prevladavao u to vrijeme, da će Britanci imati mnogo razumijevanja za te izbjeglice, budući da su izbjegli iz komunizma.”⁶⁹

Tražnje novih naputaka je pomalo čudno s obzirom na to da je vrlo jasno definirano tko treba biti izručen već 19. svibnja na sastanku Keightley – Ivanović. Iz Glavnog stožera je potvrđeno da se svi jugoslavenski državljani iz područja Osme armije vrate Jugoslavenima, “osim ako treba upotrijebiti silu; tada postupiti u skladu s AFHQ 77268 od 17. (svibnja; Alexanderova naredba

⁶⁴ S. Š. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 340.-341.

⁶⁵ J. VODUŠEK STARIČ, *Prevzem oblasti 1944 – 1946*, 237.

⁶⁶ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 132.; Usp. Ian MITCHELL, “Britanci nisu htjeli da lord Alldington bude optužen za ratni zločin”, *Večernji list* (Zagreb), 29., 30. i 31. svibnja 1998., 12.-13.; J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 49.

⁶⁷ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 136.

⁶⁸ *Isto*.

⁶⁹ Milovan ĐILAS, *Wartime* (New York; London 1977.), 443.-450.; M. ĐILAS, “Još o pokoljima 1945.”, *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 320.-322.

– op. a.)”⁷⁰ Istog dana, 23. svibnja u AFHQ je stigao i Alexanderov brzojav, prema kojem će 25. svibnja stići oficir AFHQ, koji je ovlašten da raspravlja o taktičkim prijedlozima.⁷¹ Prema njima “nijedan Jugoslaven u rukama savezničkih jedinica neće se izravno vratiti u Jugoslaviju ili biti izručen jugoslavenskim jedinicama protiv svoje volje”. Pod “nijedan” spadaju četnici, ustaše, Hrvati, Slovenci, ostale izbjeglice, te civili uključujući žene i djecu. Svi oni trebali bi se smjestiti na pogodna koncentracijska područja, te razdijeliti vojnike i civile.⁷² Oni koji su se borili protiv J. Broza Tita bit će tretirani kao ratni zarobljenici ili predani neprijateljski vojnici (klasa A), dok su svi ostali svrstani u kategoriju – izbjeglica (klasa B), koje će biti smještene u izgnaničke logore u Italiji.⁷³ Čini se da ovi prijedlozi nisu bili izvršna naredba pa je McCreery prosljedio onu kojom se treba izručiti jugoslavenske državljane, pa je tako Štab Šeste oklopne divizije nastavio s evakuacijom 24. svibnja. Zanimljivo je da se i u *Cowgillovu izvještaju* navodi kako je u slučaju predaje jugoslavenskih državljana, nakon 23. svibnja došlo do “raskoraka između onog što je Peti korpus smatrao da treba učiniti, i onog čega su više komande, do AFHQ u Caserti, bile potpuno svjesne, odnosno spremne, na tom stupnju odobriti”.⁷⁴ Osim toga, nemoguće je ne zapitati se kolika je McCreeryeva odgovornost u spomenutim događajima, a Tolstoy prilično blago zaključuje “da je bilo ljudi koji su imali više mogućnosti od McCreerya da shvate činjenice i onih koji nisu shvatili što im se pred nosom zbiva”.⁷⁵ Za daljnja istraživanja i sam Tolstoy navodi da nije bilo podataka, pa ako uzmemo sve u obzir, čini se da je cijeli Tolstoyev konstrukt podosta selektivan. S druge strane u *Cowgillovu izvještaju* kao “(...) privatnom istraživanju [...] provedenom u odsutnosti službene istrage”,⁷⁶ navodi se tek “operativna nužnost”, te se čini kako se svaka eventualna odgovornost pripisuje osobama na relativno niskoj diplomatsko-vojnoj hijerarhiji.⁷⁷ Neke hrabrije tvrdnje u potrazi za “krivcem” onemogućuje nam nedostupnost dokumenata.

Prema navodima prva izručenja započela su 10. svibnja na području Wellena. Grupa od oko 500 vojnika podijeljena je, te je jedan dio odveden u Villach, a drugi je razoružan na području Spitala i nakon toga također vraćen u Villach. Nakon toga svi zajedno odvedeni su u Arnoldstein, gdje su i izručeni.⁷⁸

⁷⁰ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 137.

⁷¹ O dolasku Alexanderova izaslanika, navodi Tolstoy, ne postoje nikakvi dokumenti, no u viktrinški logor 25. svibnja stigao je general Keightley, koji je bio zadovoljan stanjem u logoru, te nije bilo potrebno razrađivati prihvaćanje većeg broja osoba u Distoneu.

⁷² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 137.-138.

⁷³ *Isto*, 138.

⁷⁴ Darko BEKIĆ, “Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 213.; I. MITCHELL, “Britanci nisu htjeli da lord Aldington bude optužen za ratni zločin”, 13.

⁷⁵ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 139.

⁷⁶ D. BEKIĆ, “Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 198.

⁷⁷ Britanski povjesničar Robert Knight, također navodi kako je repatrijacija rezultat specifičnih političkih okolnosti, pri čemu odgovornost preuzimaju vojni predstavnici na terenu.; Robert KNIGHT, “Harold Macmillan and the Cossacks: Was there a Klagenfurt Conspiracy?”, *Intelligence and National Security* (London), 1(2), May 1986., 234.-254.

⁷⁸ J. I. PRCELA – D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 67.

Istim putem 16. svibnja izručeni su i pripadnici Pavelićeve straže kojima su se pridružili i civili, čiji se broj ne spominje i zapravo se daju šturi podaci, te su takve "skupine" ukrcane u teretne vagone i izručene.⁷⁹ Za ova izručenja Tolstoy navodi da su izvođena "ad hoc". S obzirom na nepostojanje bilo kakve opće naredbe, čini se da su jedinice imale dovoljno "slobodnog prostora", pa je to bila prednost za zarobljenike koji su u ovim prvim fazama češće bježali.⁸⁰

Drugu skupinu činilo je oko 130 članova vlade NDH, koje je Britanska vojna policija pokupila u Türacher Bergeru. Dr. Nikola Mandić, dr. Julije Makanec i dr. Pavao Canki prebačeni su 17. svibnja iz logora Spittal na kolodvor Rosenbach, gdje je iz Wolfsberga pristigao i doadmiraal Nikola Steinfel, te su odatle vraćeni u Jugoslaviju.⁸¹ U istoj skupini izručen je i dr. Mile Budak, dok je dr. Mirko Puk izručen nekoliko dana kasnije.⁸² Tek svjedočanstvo Philipa Bruttona iz 3. velške garde navodi kako je predao "oko stotinu članova bivše hrvatske vlade sa ženama i djecom. Vozili smo ih iz Beča u povorci kamiona (...) i prebacili na vlak koji je čekao da ih povede na dugo i nesigurno putovanje u Jugoslaviju."⁸³ Spominju se i kasnija izručenja dr. Mehmeda Alajbegovića, te Živana Kuveždića, no ona nisu popraćena nekim detaljnijim podacima.⁸⁴

Daljnijim naredbama čini se da su izručenja puno organiziranja, pa je tako već 17. svibnja Prva gardijska brigada obaviještena da izbjeglice ostaju na području Rosenbacha, dok će idući dan Titov viši oficir preuzeti Hrvate. "Korpus će srediti prijevoz vlakom ili cestom radi njihova daljnjeg prebacivanja."⁸⁵ Prema naredbi od 18. svibnja određeno je da se svi "Hrvati pošalju u područje Rosenbacha radi ukrcavanja za Jugoslaviju". Tranzitni logor trebalo je organizirati "ne preblizu Rosenbacha, jer žrtve ne smiju znati svoje odredište"⁸⁶ Štab Šeste oklopne divizije obavijestio je 18. svibnja da će "pokušati organizirati transport ostataka Slovenaca i Srba iz viktrinškog kaveza ili ih pješice uputiti u Jugoslaviju."⁸⁷ Planirani nacrt odgođen je jer je tunel Rosenbach bio opterećen transportom Hrvata koji su 18. svibnja u dvije skupine krenuli iz

⁷⁹ Isto, 71.

⁸⁰ N. TOLSTOY, *Ministar i pokolji*, 125.

⁸¹ Mate RUPIC i Zdravko DIZDAR "Izjave zarobljenih i izručenih dužnosnika NDH i drugih pojedinaca o povlačenju hrvatske vojske i civila prema Austriji", *Spomenica Bleiburg 1945. – 1995.*, ur. Mirko Valentić, Zagreb 1995., 93.-94.; Jere JAREB, "Sudbina posljednje hrvatske vlade i hrvatskih ministara iz Drugoga svjetskog rata" (Prilog za studiju o hrvatskoj državnoj vladi)", *Hrvatska revija*, god. XXVIII, sv. 2 (110), München-Barcelona lipanj 1978., 220.-221.; M. RAKO, "Od Trsta do Celovca – zarobljavanje ustaške vlade", *Za pobjedu i slobodu*, 583.-584.; Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, "Vrijeme političke represije: 'veliki sudski procesi' u Hrvatskoj 1945.-1948.", ČSP, 25/1993., br. 1., 1.-23.

⁸² J. JAREB, "Sudbina posljednje hrvatske vlade i hrvatskih ministara iz Drugoga svjetskog rata", 223.

⁸³ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 127.

⁸⁴ Isto.; J. I. PRCELA – D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 67.-68.

⁸⁵ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 125.

⁸⁶ Isto. Milan RAKO, "Od Trsta do Celovca – zarobljavanje ustaške vlade", u: *Za pobjedu i slobodu*, 583.

⁸⁷ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 130.

Krumpendorfa.⁸⁸ Prema spomenutim odredbama, 19. svibnja započela je evakuacija oko 2.000 osoba iz dva logora na obali Wörtherseea, koji su predani na stanici Maria Elend. "Hrvati do samog trenutka izručenja neće biti upozoreni o svojoj sudbini, dopustili smo im da vjeruju kako njihovo odredište nije Jugoslavija, već Italija."⁸⁹ Pri polasku iz logora britanski pukovnik održao je govor i istaknuo da će u Italiji biti "preformirani i obučeni u nove uniforme i spremljeni za nove zadatke".⁹⁰ Kao novi zadatak navodi se borba protiv komunizma za koju će dobiti novo moderno oružje.⁹¹ Možda su prvi transporti i krenuli u Italiju, što je teško tvrditi,⁹² no činjenica jest da pri takvom obećanju nije bilo opiranja pri izručenju. "U vagone smo ušli dragovoljno i bez ikakvih sumnji, jedino smo vagone morali dupkom napuniti kao kutije sardina."⁹³ Vjerujući u saveznike, "pošli smo veselo u vagone s pjesmom i kitili smo vagone u znak veselja da smo spašeni".⁹⁴ Trunak sumnje javljao bi se kada su Britanci zatvarali vagone, ali "nismo tome mnogo pažnje posvetili, jer smo smatrali da smo engleski zarobljenici i da tako mora biti".⁹⁵ Isti scenarij odigravao se pri izručenjima 22. i 25. svibnja.⁹⁶ U istom smjeru, s istom nadom, kako se vjerovalo, krenuo je 19. svibnja i veći broj izbjeglica iz logora Grafensteina. Prva dva dana u kamione su utovarena vojna lica, dok je 21. krenuo prevoz građanskih osoba. Među prvima ujutro krenule su obiteljske grupe, a zatim svećenici i bogoslovi.⁹⁷ Cijela kolona usmjerena prema Bleiburgu, praćena je britanskim tenkovima i vojnom policijom. Nakon dolaska, navodi se da su ih Britanci pretražili i uzimali im imovinu, pod izgovorom: "Bolje da nama dade te nego partizanima."⁹⁸ Predvečer je kolona dovedena na željezničku postaju i predana partizanima. Posljednja kolona (500 do 800 osoba) napustila je logor u Grafensteinu 23. svibnja. I oni su vjerovali kako idu u smjeru Udina, dok ih na željezničkoj postaji nisu preuzele jedinice JA.⁹⁹ Očaj koji bi nastao kada bi

⁸⁸ Oton KNEZOVIC, *Pokolj hrvatske vojske 1945. Dokumenti o zvjerstvima Srba nad Hrvatima*, Chicago 1960., 91.-92.

⁸⁹ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 126.; J. I. PRCELA – D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 306.; Luka MATIJEVIĆ, "Sjećanja na križni put od 6. svibnja do 13. kolovoza 1945.", *Forum* (Zagreb), god XXXV., br. 1-4., ožujak-travanj 1996., 322.

⁹⁰ J. I. PRCELA – D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 306.; Josip HEĆIMOVIĆ, *In Tito's Death Marches. Testimony on the Massacres of the Croatian War Prisoners and Civilians after World War II.*, Chicago 1961., 30.-31.; *In Tito's Death Marches and Extermination Camps*, New York 1962., 24.-25.

⁹¹ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 245.-246.

⁹² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 133.

⁹³ J. I. PRCELA – D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 307.

⁹⁴ *Isto*, 297.-298.

⁹⁵ *Isto*.

⁹⁶ *Isto*, 75.

⁹⁷ *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu*, ur. Vladimir Geiger i dr., SlavonSKI Brod 2007., 206.

⁹⁸ J. I. PRCELA – D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 269., 73.; M. RUPIC i Z. DIZDAR, "Križni put, logori, gubilišta", *Spomenica Bleiburg*, 163.

⁹⁹ Božo VUKOJA, *Hrvat žive vatre: križni put hrvatskog svećenika i njegova naroda*, Crnac 1994., 1999., 74.-77.; M. RUPIC i Z. DIZDAR, "Križni put, logori, gubilišta", *Spomenica Bleiburg*, 163.

zarobljenici shvatili da se vraćaju u Jugoslaviju najbolje opisuje sjećanje jednoga britanskog časnika: “Kad ih je vozač lokomotive na nekom slavenskom jeziku obavijestio o odredištu, ljudi su počeli grabiti naše oružje i na koljenima nas moliti da ih ubijemo!”¹⁰⁰

Drukčiji je slučaj sa zarobljenicima među kojima je bio Ilija Perušina, koji su stigavši do Wolfsberga, primljeni u britansko zarobljeništvo te prebačeni u Sankt Stefan. Predvečer 16. svibnja stigla je obavijest o pokretu najavljenom za 8 sati drugog dana, pri čemu će sva vojska biti razoružana. U određeno vrijeme vojska je krenula prema raskrižju Klagenfurt - Lawamünd, što je znak da je krajnje odredište bila Jugoslavija. Na brojne molbe protiv izručenja, britanski časnik je izjavio “(...) da u toku dana ne ćemo biti izručeni; te, konačno, da put do Lawamünda vodi kroz šumice i sela, a da ni on niti njegovi vojnici ništa ne vide”.¹⁰¹ Čini se da je veći broj zarobljenika iskoristio priliku jer je u transportnim vozilima bilo sve više mjesta. Stigavši do Lawamünda, Perušina je otišao na razgovor s britanskim zapovjednikom te je molio da se ljudi ne izruče, već da ih se primi pod britansku zaštitu. Odlučeno je da će sutradan biti izručena samo vojska, dok civili koji ne žele u Jugoslaviju ostaju pod britanskom zaštitom. Pukovnik je dodao: “(...) svi oni, koji se smatraju ugroženima, imaju čitavu noć vremena, tu je šuma, te – pokrivši oči rukom – dodao: - moji vojnici ništa ne vide.”¹⁰² Drugog jutra kolona je svedena na petinu početne (oko 600 osoba). Konačno, 18. svibnja, malo prije 10 sati, britanskom pukovniku je pristupio dopukovnik JA Tomić, zadužen za primopredaju Hrvata. Predaja je uključivala svakoga tko se smatrao vojnikom, dok su oni koji ne žele dobrovoljno u Jugoslaviju trebali istupiti na drugu stranu. Oko 450 do 500 osoba, većinom žena i djece, pristalo je na predaju, dok je većina izabrala britansku zaštitu. Svi civili smješteni su u britanski vojni logor u Lawamüнду (prema britanskim propisima predstavlja iznimku), ne bi li ih zaštitili od četiriju partizanskih četa koje se nalaze u gradu.

Iako o ovakvim slučajevima ne postoji više zapisa, vjerojatno je da su britanski časnici ponekada “progledali kroz prste” i zaobišli naređenja. Veliki dio sjećanja opisuje njihovo neslaganje s politikom izručenja. “Cijeli je pothvat vrlo nedoličan, a britanske trupe pokazuju krajnje gađenje u izvršavanju naredbi. Još nije poznato koji viši ciljevi leže iza ove odluke.”¹⁰³ Vrlo često neslaganje se odnosi na obmanjivanje u pogledu odlaska u Italiju, pa je tako pukovnik Robin Rose Price iz Treće velške garde prokomentirao kako je riječ o naredbi “(...) najgore dvoličnosti – da Hrvate koji misle da idu u Italiju predamo njihovim neprijateljima, tj. Titu u Jugoslaviju”.¹⁰⁴ Bili su to problemi s kojima se vojnici nisu često sretali: “To nije bila vojna akcija (vojnici prema vojniku), to je na-

¹⁰⁰ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 127.

¹⁰¹ Ilija PERUŠINA, “Postupak Engleza s Hrvatima pri izručenju i u logorima”, *Hrvatska revija*, br. 1-2 (41-42), Buenos Aires 1961., 139.; Vidjeti i: *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 282.-288.

¹⁰² I. PERUŠINA, “Postupak Engleza s Hrvatima pri izručenju i u logorima”, 140.

¹⁰³ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 126.

¹⁰⁴ *Isto*.

dilazilo naša vjerovanja i razum.”¹⁰⁵ Ovakva stajališta vjerojatno su posljedica neslaganja s partizanskim jedinicama koje u očima saveznika često djeluju “nedisciplinirano i nepouzđano”.¹⁰⁶ No, bez obzira na osobna stajališta i pitanje savjesti, postojala je zapovijed koju je trebalo provesti.

Kako su se izručenja Hrvata bližila kraju, tako se prema dogovoru otvorio prostor za transport Srba i Slovenaca¹⁰⁷ iz viktrinškog logora.¹⁰⁸ Poslijepodne, 23. svibnja štab Šeste oklopne divizije poslao je “shemu za sutrašnju evakuaciju Srba i Slovenaca”, prema kojoj je britanski zapovjednik u viktrinškom logoru izdao slovenskim, hrvatskim i srpskim zapovjednicima nalog za pokret. Prema njemu: “Sve slovenske i sve srpske trupe manje od 50 ljudi (...) krenuti će sutra, 24. svibnja u novu zonu.”¹⁰⁹ Pri tome je naglašeno kako će jedinice biti prebačene u Italiju. Vijest je primljena s oduševljenjem i u logoru je zavladao velika živost. Rano ujutro 24. svibnja: “Očekivanje obećavajuće budućnosti bilo je dovoljno da nas uznesu u nadzemaljski svijet.”¹¹⁰ Nakon dolaska britanskih kamiona, odlučeno je da po 25 osoba ide u kamion. Prvo se ukrcao II. puk Srpskoga dobrovoljačkog korpusa i Operativni štab korpusa na čelu s potpukovnikom Radoslavom Tatalovićem. Konvoj je bio gotov oko devet sati. Kolona je bila okružena tenkovima, a Britanci oko konvoja bili su pod punim naoružanjem. Prije pokreta potpukovnik Tatalović upitao je britanskog majora Williama Johnsona: “Gospodine majore, kuda idemo?” Major je odgovorio: “U sastav vaših jedinica u Italiju.” Tatalović je dodao: “Na časnu reč, gospodine majore?” “Na časnu reč!”¹¹¹ Dugačka kolona krenula je prema Klagenfurtu, no odjednom kolona staje i britanski vojnici započinju pretres. Nakon pola sata kolona nastavlja put prema željezničkoj postaji Maria Elend. Dolaskom na postaju Vladimir-Vlada Ljotić (sin Dimitrija Ljotića) čuo je da je pruga prema Tarvisiju izvan pogona, te da vjerojatno idu prema Jugoslaviji.¹¹² Zarobljenici se ukrcajavu u vagona, oficiri u putnički, a svi ostali u stočne vagona. Pošto

¹⁰⁵ Isto, 127.

¹⁰⁶ Isto, 124.

¹⁰⁷ Dana 19. svibnja 1945. britanskoj komandi u Klagenfurtu predana je “Spomenica” o Slovenskoj narodnoj vojsci (SNV), prema kojoj se moli da britanska vojna komanda otpremi jedinice SNV u neki “bolji i prikladniji kraj, gde bi se mogle vežbati i pripremati za svoje konačne zadatke”. U britanskom odgovoru se navodi da prema međunarodnom pravu domobrani se smatraju vojnim zarobljenicima one sile na čijem su se području zatekli u trenutku kapitulacije Trećeg Reicha. Iz toga proizlazi da su slovenski zarobljenici pripali Titu. Vidjeti: *Križev pot slovenskega domobranstva*, Judenburg oko 1946., 1.; Boris MLAKAR, *Slovensko domobranstvo 1943.-1945. Ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*, Ljubljana 2003., 497.

¹⁰⁸ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 130.

¹⁰⁹ Isto, 140.; Usp. Bernard O’SULLIVAN, “Izvršio sam zapovijed: odveo sam 900 Hrvata u smrt”, *Večernji list* (Zagreb), 27. veljače 1998., 4.-5.

¹¹⁰ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 141.

¹¹¹ Borivoje M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslavensko krvavo proleće 1945. Titovi Katini i Gulazi*, Kleveland 1976., Beograd 1990., 33.-34.

¹¹² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 142.; Ludvik KOLMAN, *White paper – Viktring tragedy*, Tabor 1. lipanj 1970., 12.; B. M. KARAPANDŽIĆ, *Spomenica srpskih dobrovoljaca 1941. – 1971.*, Cleveland 1971., 275.-282.; A. VOJINOVIĆ, “Tragični finale rata”, *Otvoreni dossier Bleiburg*, 97.-99.

se vagon napuni, čvrsto se zaključavaju svaka vrata, no “još uvek se veruje da su to samo mere obezbeđenja, jer je engleski oficir dao časnu reč da se vrši transportovanje u Italiju”.¹¹³ Cijelo vrijeme kompozicija je bila bez lokomotive, tek se u posljednjem trenutku priključila lokomotiva usmjerena prema Jesenicama. Nakon što je zatvorena kompozicija, na postaju je izašlo oko 30-40 naoružanih partizana koji su uskočili u oficirske vagone.¹¹⁴ Među njima našao se i Branislav Todorović (komandant 3. čete, 1. bataljuna Vojvođanske brigade, 16. udarne divizije) koji navodi da je zarobljenicima lagano o njihovu kretanju, pa su se vojnici skrili u postaju sve dok je trajalo ukrcavanje i dok vrata vagona nisu bila zatvorena. Kada su se pojavili partizani, zavladao je panika, neki su vikali: “Hura za Engleze, ne dajte nas, pobit će nas...”¹¹⁵ Prema uputama koje je dobio tog dana preuzeto je oko 1.500 zarobljenika smještenih u 30 vagona, te posebna dva za oficire.

S prvim transportom evakuirana je i domobranska komora s arhivom slovenskih jedinica u logoru Viktring. Kolona je vlakovima upućena prema Rosenbachu.¹¹⁶ Isti dan Jože Sladič obavijestio je generala Franca Krennera da je slovenski domobran preodjeven u civilno odijelo, na povratku iz Rosenbacha govorio: “Naša komora i srpski dobrovoljci bili su ukrcani na vlak kod Podroščice i otpremljeni u Jugoslaviju.”¹¹⁷ Ove vijesti Krenner je odbacio navodeći da stvaraju zabunu među zarobljenicima.¹¹⁸

Drugog dana operacije Nicholson je zapisao kako je spreman novi vlak za transport 1.650 Srba. “Naši stražari zatvarali su vrata teretnih vagona. Kad je sve bilo osigurano, oni bi se odmakli, a njihovo mjesto bi zauzeli partizani, koji su se skrivali u grmlju ili zgradama kolodvora. (...) Kroz pukotine vagona moglo se je vidjeti što se točno događa.”¹¹⁹ Zanimljivo je kako u drugoj točki upozorava na nevolje “jer su lokalni stanovnici obavijestili Srbe o njihovu pravu odredištu”.¹²⁰ Jedan od naloga predlaže da se evakuacija ubrza te se sada u svaki vagon ukrcava 80 do 90 ljudi. Ubrzanje pri izručenju vidljivo je iz naredbe pristigle iz Klagenfurta 26. svibnja, prema kojoj se do 31. svibnja svi slovenski domobranci moraju pripremiti za ukrcavanje u kamione koji će ih čekati na livadi između glavne ceste i početka logora. Da bi dobio detaljnije obavijesti, Krenner je otišao u Klagenfurt gdje mu je rečeno da se jedinice prema nalogu prebacuju na Svetu Jelenu kraj Rosenbacha. Osim toga, Britanac je dodao:

¹¹³ B. M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslavensko krvavo proleće 1945.*, 35.

¹¹⁴ *Isto*, 36.

¹¹⁵ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 147.; “Očevicac klanja i pokolja”, *Nova Hrvatska* (London), br. 9, 1975., 11.-13.; B. M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslavensko krvavo proleće 1945.*, 252.; S. R. VLAHOVIĆ, *Zborniku dokumenata iz britanske arhive*, 372.-376.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 406.-409.

¹¹⁶ *Vetrinjska tragedija. V spomin nesmrtnim junakom, izdanim u Vetrinju od 27. – 31. maja 1945. in pomorjenim za velike ideje svobode*, Cleveland 1960., Ljubljana 1991., 26.

¹¹⁷ *Isto*.

¹¹⁸ J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 53.

¹¹⁹ *Isto*, 52.; Videosnimak intervjua s Nigelom Nicholsonom od 19. siječnja 1990.

¹²⁰ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 148.

“Kuda ćete odatle ići, nije mi poznato”, no “kao vojnik, on mora izvršavati svoja naređenja, pa se nada da će general Krenner sa svoje strane učiniti isto.”¹²¹

Prve konkretnije vijesti o događajima na postaji Maria Elend, u sve praznijoj logor, 26. svibnja donio je Vladimir Ljotić koji je uspio pobjeći iz prvog transporta. Došavši u logor zatekao je još samo slovenske skupine koje su se spremale za sutrašnju evakuaciju. Nakon dolaska ispričao je majoru Vuku Rupniku što se točno događa pri izručenjima. Prema njegovim sjećanjima slovenska delegacija nije ga primila prijateljski. Vjerujući Britancima, nije dopušteno da se šire alarmantne vijesti. No, istu priču o izručenjima potvrdio je i Đorđe Jovanić koji se u logor vratio u noći između 26. i 27. svibnja.¹²² Upravo tada, prema *Cowgillovu izvještaju*, saznalo se o pokoljima.¹²³ Čini se da su britanski časnici ipak bili upućeni što se događa te su poneki protestirali, iako se nije moglo postaviti pitanje o provedbi naredbi.¹²⁴ To stajalište najbolje ilustrira naredba generalmajora Murraya, kojom je nakon što su 27. svibnja “svi Hrvati, srpski četnici, slovenski četnici i 600 slovenskih domobrana transportirani iz ovog logora na novo područje”, istaknuo generalu Krenneru da mora izvršiti naredbu.¹²⁵ Tim transportom otpremljeni su tehnički i žandarmerijski bataljun s civilnim izbjeglicama (oko 600 osoba).¹²⁶ Čini se da slovenska delegacija nikako nije prihvaćala činjenicu da se zarobljenici vraćaju u Jugoslaviju. Nesigurnost je potvrdio i Jankot Marinšak koji je u razgovoru sa željezničarom kraj Rosenbacha saznao (“moglo bi se reći da transporti idu kroz tunel, ali to ne mogu tvrditi”) da Britanci izručuju zarobljenike partizanima.¹²⁷ U sljedeća dva dana vraćalo se još osoba s istim pričama, konkretno u noći između 27. i 28. svibnja vratila su se tri srpska oficira koji su posvjedočili da se transporti upućuju u Jesenice, gdje ih preuzimaju partizani. Unatoč svemu, 28. svibnja krenuo je i novi transport pod zapovjedništvom majora Mehleta.¹²⁸ U sljedeća dva dana zavladao je panika u logoru, pa su neki zarobljenici pobjegli,¹²⁹ no i dalje su vlakovima zarobljenici transportirani prema Rosenbachu.¹³⁰ Dana 29. svibnja Marko Bajuk zapitao je majora Barrea, zapovjednika civilnog logora: “Da li je moguće da se transporti naše vojske uručuju titovcima?” Odgovor je glasio: “Pa zar možete i pomisliti

¹²¹ *Vetrinjska tragedija*, 28.

¹²² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 144.

¹²³ D. BEKIĆ, “Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 211.

¹²⁴ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 145.

¹²⁵ *Vetrinjska tragedija*, 33.; N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 149.; J. I. PRCELA – D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 76.; J. VODUŠEK STARIĆ, *Prevzem oblasti 1944 – 1946*, 239.

¹²⁶ *Vetrinjska tragedija*, 30.-31.; Tomaž KOVAČ, *V Rogu ležimo pobiti*, Buenos Aires 1968., 145.-146.; T. KOVAČ, “Betrayal and forcible repatriation”, *The Slovenian Tragedy*, Toronto 1. lipnja 1970., 35.-51.

¹²⁷ Janez GRUM, “Vlaci vozijo na Jesenice”, *Zaveza* (Ljubljana), god. 3., br. 1, ožujak 1993., 63.

¹²⁸ T. KOVAČ, *V Rogu ležimo pobiti*, 18.-19.; Jože CERAR, “Iti skozi Teharje in ostati živ”, *Zaveza* (Ljubljana), god. 10., br. 2., lipanj 2002., 52.-53.

¹²⁹ D. BEKIĆ, “Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 211.

¹³⁰ *Vetrinjska tragedija*, 34.; “Na božjo pot”, *Zgodbe mučeništva Slovencev*, Buenos Aires 1949., 53.

da bi Englezi tako nešto mogli učiniti?” Isto pitanje majoru Johnsonu postavila je i gospođa Graparjeva. I njegov odgovor je bio: “Pa zar možete sumnjati u nas?”¹³¹ Istog dana dr. Jože Basaj (predsjednik Slovenskoga nacionalnog komiteta) posjetio je generala Keightleya koji je “s indignacijom odbacio informaciju o izručenju izbjeglica i zaprijetio je ozbiljnom kaznom svima koji šire takve glasine.”¹³² Unatoč obećanjima, 29. svibnja izručeni su III. slovenski puk Maksa Kunstlja i artiljerijska divizija Jelka Hočevarja.¹³³

Nove vijesti koje je u logor donio Ivan Drčar, kao i još neka svjedočanstva o izručenjima partizanima, također su prihvaćena s nevjericom. Radi toga je 30. svibnja krenula nova izvidnica, koja se istog dana vratila s poražavajućim vijestima za mnogobrojne zarobljenike u logoru.¹³⁴ Bez obzira na to, istog dana iz Viktringa je transportiran II. puk pod zapovjedništvom Vuka Rupnika koji je uspio pobjeći iz transporta u Bleiburgu.¹³⁵ Zanimljivo je kako se u *Cowgillovu izvještaju* navodi da je britanska vojska tada prvi put upotrijebila silu.¹³⁶ Iz navedenoga transporta pobjegao je Janez Janež, koji je na sastanku s članovima Narodnog odbora za Sloveniju potvrdio mnogobrojne prijašnje iskaze o izručenjima.¹³⁷ Tek tada je odlučeno da posebno izaslanstvo ode u logor i obavijesti što se događa, te da preporuča preostalima da se presvuku u civilna odjela.¹³⁸ Među prvima došao je “general Krenner presvučen u civilne hlače, a imao je još vojničku bluzu, ušao je u auto i šutke otišao”.¹³⁹ Vidjevši ukupno stanje, zapovjednici započinju razvrgavati vojničke prisege i savjetuju svojim vojnicima da svatko nađe svoj spas.¹⁴⁰ Unatoč svemu, 31. svibnja krenuo je i posljednji transport SNV koji se kretao u dva smjera, prvi preko Rosenbacha, Jesenica, Št. Vida u Kočevje i drugi preko Bleiburga u Teharje.¹⁴¹ Iako je među mnoštvom vladalo razočaranje, većina navoda potvrđuje: “Penjao sam se u prazne britanske kamione (...) Britanci nisu morali nikoga siliti.”¹⁴²

¹³¹ *Vetrinjska tragedija*, 34.

¹³² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 149.

¹³³ *Vetrinjska tragedija*, 35.; “Na božjo pot”, *Zgodbe mučeništva Slovencev*, 25.-28.; Roman LJAK, *Teharje*, Maribor 1990., 9.

¹³⁴ *Vetrinjska tragedija*, 36.

¹³⁵ Matjaž KLEPEC, *Teharje so tlakovane z našo krvjo*, Buenos Aires 1973., 32.-34.; Janez ZDEŠAR, *Spomini na težke dni*, Ljubljana 1990., 9.-16.; J. VODUŠEK STARIČ, *Prevzem oblasti 1944 - 1946*, 239.

¹³⁶ D. BEKIČ, “‘Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušnja”, 211.; N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 152.; J. ZDEŠAR, *Spomini na težke dni*, 14.-15.

¹³⁷ J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 54.

¹³⁸ *Vetrinjska tragedija*, 37.; A. VOJINOVIĆ, “Tragični finale rata”, *Otvoreni dossier: Bleiburg*, 96.

¹³⁹ *Vetrinjska tragedija*, 38.; J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 54.-55.

¹⁴⁰ *Vetrinjska tragedija*, 38.

¹⁴¹ Isto, 39.; J. VODUŠEK STARIČ, *Prevzem oblasti 1944 - 1946*, 239.

¹⁴² J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 55.-56.

Britanska armija poslala je 31. svibnja naređenje prema kojem se tražilo izručenje civila. Naređenje je poslano poručniku Amesu, koji ga je trebao prosljediti majoru Barreu. Izbjeglice su trebale biti spremne sljedećeg dana oko 5 ujutro.¹⁴³ Dr. Meršol doznajući za ovu namjeru, obratio se Barreu i upitao ga: "Istina je, znači, da Britanci vraćaju izbjeglice Jugoslaviji, na mučenje i smrt? Prije su tamo slali vojnike, a sada je red na nama civilnim izbjeglicama. Do sada nismo mogli vjerovati da su Britanci sposobni lagati i varati, ali činjenice potvrđuju ovo zaista sramotno djelo."¹⁴⁴ Na sastanku im je Ames predočio naredbu prema kojoj se "1. srpnja iz logora treba transportirati 2.700 slovenskih civilnih izbjeglica. Njih 1.500 bit će kamionima odvezeno na željezničku postaju u Bleiburgu, dok će drugih 1.200 biti poslano na postaju Sv. Helena. Odatle će obje grupe dalje krenuti vlakovima."¹⁴⁵ Čuvši naređenje, Meršol je reagirao: "Britanci, znači, zaista šalju slovenske izbjeglice u Jugoslaviju, komunistima u ruke, koji ih prema posljednjim izvješćima ubijaju. Vaše naređenje je dokaz, domobrani su vraćeni u Jugoslaviju, unatoč svim nijekanjima i izvještajima da su oni poslani u Italiju. (...) Zahtijevam majore Barre, da poduzmete sve mjere kako se ovo ne bi događalo i ubuduće."¹⁴⁶ Barre, protiveci se nalogu, uputio se zajedno s Meršolom u središnjicu Korpusa s molbom za posredovanje. Činilo se da je Barre bio uvjeren da se zarobljenici transportiraju u Italiju, pa je u razgovoru s majorom Johnsonom upitao: "Zašto nisam bio obaviješten, koliko ima istine u ovome? Johnson nije htio ništa priznati, ni potvrditi niti zaniijekati."¹⁴⁷ Ipak, John Corsellis nadodaje: "Zasigurno su Britanci znali dovoljno, da posumnjaju kako je smrt najvjerojatniji rezultat."¹⁴⁸

Pri kraju sastanka dr. Meršol pozvan je da uđe, te je major Johnson obavijestio: "Odlučili smo da civili neće biti poslani u Jugoslaviju protiv njihove volje. Samo oni koji žele, trebaju ići." Veliku ulogu pri donošenju odluke o neizručivanju imao je John Selby – Bigge, djelatnik Crvenog križa koji je u suradnji s dvojicom pripadnika quakerske "Prijateljske ambulante jedinice" (Friends Ambulance Unit), uvidio da je počinjena velika pogreška, te je u skladu s time protestirao u Štabu Osme armije. U razgovoru, Keightley se pozivao na zapovijedi koje je dobio s više razine, te nalagao nužnost njihova provođenja. Selby – Bigge je uporno protestirao te je na osnovi toga general Keightley donio odluku da se raseljene osobe neće izručivati i otkazao transport 6.000

¹⁴³ *Vetrinjska tragedija*, 42.-49.; John CORSELLIS, "Uspješan otpor prema prisilnoj repatrijaciji", *Bleiburg 1945.-1995.*, 64.-69.; "John Corsellis in Slovenci", *Zaveza* (Ljubljana), god. 5., br. 2., juni 1995., 56.-60.

¹⁴⁴ *Vetrinjska tragedija*, 42.; J. CORSELLIS, "Uspješan otpor prema prisilnoj repatrijaciji", *Bleiburg 1945.-1995.*, 65.

¹⁴⁵ *Vetrinjska tragedija*, 43.

¹⁴⁶ J. CORSELLIS, "Uspješan otpor prema prisilnoj repatrijaciji", *Bleiburg 1945.-1995.*, 65.

¹⁴⁷ *Isto*, 66.; J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 60.-62.

¹⁴⁸ J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 63.

osoba predviđen za 1. lipnja.¹⁴⁹ Major Barre usmeno je prenio naredbu poručniku Amesu, koji je zatražio da se iste večeri dostavi popis osoba koje bi se dragovoljno vratile u Jugoslaviju. Popis koji je sastavio dr. Meršol imao je oko 200 osoba i one su prema dogovoru izručene 3. srpnja.¹⁵⁰

Sljedećeg dana u logor je oko 11 sati stigao feldmaršal Alexander. Razgovarajući s dr. Meršolom, istaknuo je da će pomoći zarobljenicima.¹⁵¹ Pri kraju dana poručnik Ames primio je naredbu o “novom vojnom postupku u svezi Jugoslavena koji će vrijediti ubuduće”: “1) Jugoslaveni se više ne smije vraćati u Jugoslaviju niti predavati jugoslavenskim trupama protiv njihove volje. 2) Jugoslaveni koji su se oružjem borili protiv Tita bit će smatrani zarobljenicima i poslani u logor Viktring na raspolaganje. Čekati daljnja uputstva. 3) Sve ove ljude smatrat će se raseljenim licima i bit će konačno prebačeni prema Italiji. 4) Vetrinjski logor neće biti ispražnjen.”¹⁵² Odredbe od 4. srpnja samo potvrđuju ono što je major Johnson naredio o izručenju slovenskih civila već 31. svibnja. Prema posljednjim odlukama, zaštićene su sve jugoslavenske izbjeglice u logorima i izvan njih. *Cowgillov izvještaj* navodi kako ova odluka predstavlja zadnji segment kojim je završio “slučaj Bleiburg”.¹⁵³

O događajima u Koruškoj obavještavao je dr. Miha Krek, predsjednik jugoslavenskoga dobrotvornog društva u Rimu. Prve podatke o izručenjima Krek je prikupio od preživjelih svjedoka, pa je 7. lipnja 1945. uputio memorandum pomoćniku britanskog ministra vanjskih poslova Richardu Lowu, premijeru Churchillu, kao i savezničkom vrhovnom komandantu za Sredozemlje, i tako ostavio trag u britanskoj državnoj arhivi.¹⁵⁴ Nakon 55 dana, točnije 31. srpnja odgovorio mu je načelnik Alexanderova Štaba, general Charles Morgan. U odgovoru je istaknuo da su predani samo oni koji su se borili uz sile Trećeg Reicha. Repatrirane su one osobe koje su tretirane kao “predano neprijateljsko osoblje”. “Nijedan Jugoslaven koji nije nosio oružje protiv saveznika – i nije klasificiran kao ‘raseljeno osoblje’ nije bio predat protiv svoje volje.”¹⁵⁵ Za razliku od Morgana, Richard Low nije ništa odgovorio na memorandum. Prvi pomak dogodio se kada je memorandum zaprimio J. M. Addis, koji je vlastoručno zapisao: “Predaja Slovenaca i ostalih grupa od strane Osme armije u Austriji Titovim snagama bila je jedna užasna greška (“a ghastly mistake”). Dalja predaja bila je odmah obustavljena, čim je za nju doznao saveznički Vrhovni štab. Ali u toku jedne nedelje, krajem maja, ovi nesrećni ljudi bili su poslani preko (austrijske) granice od strane britanskih vojnika da budu poklani od Titove armije. (...) Nema sumnje da onde nije došlo do kasapnice velikih

¹⁴⁹ D. BEKIĆ, “Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 211; J. CORSELLIS, “Uspješan otpor prema prisilnoj repatriaciji”, *Bleiburg 1945.-1995*, 67.-68.; J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 64.

¹⁵⁰ *Vetrinjska tragedija*, 45.

¹⁵¹ *Isto*, 47.

¹⁵² *Isto*, 47.-48.; J. CORSELLIS, M. FERRAR, *Slovenia 1945. Memories of Death and Survival after World War II*, 65.-66.

¹⁵³ D. BEKIĆ, “Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 211.-212.

¹⁵⁴ B. M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslavensko krvavo proleće 1945.*, 241.-245.

¹⁵⁵ S. R. VLAHOVIĆ, *Zbornik dokumenata iz britanske arhive*, 360.-361.

razmera i nikakva razlika nije pravljena.”¹⁵⁶ Sljedeći korak učinio je major Guy Lloyd koji je 25. kolovoza poslao pismo pomoćniku ministra vanjskih poslova Philipu Noel-Bakeru, prema kojem navodi da je nužno provesti istragu o navodima koji se spominju u Krekovom memorandumu. Lloyd navodi da su prikupljena svjedočanstva strašna i da ih je “nemoguće ignorirati bez protesta”. Noel-Baker, kao i njegov prethodnik, nije ništa odgovorio pa je novi korak predstavljao elaborat o predaji koji je 21. rujna izradio J. M. Addis i ostavio ga svom nasljedniku Johnu R. Colvilleu. Elaborat je trebao biti dokumentirani izvještaj o izgonu zarobljenika, no i sam priznaje da pri njegovoj izradi nedostaju neki ključni dokumenti, te zaključuje: “Mi smo tek kasnije saznali da su ti nesrećni Hrvati i Slovenci koji su istjerani iz Koruške bili do posljednjeg poklani od Titovih trupa po prelasku jugoslovenske granice.”¹⁵⁷ J. R. Colville navodi da se u razrješenju ovog “nezgodnog problema” nije napravio nikakav napredak. Ministarstvo rata ne raspolaže novijim informacijama, no mišljenja je da bi se trebala pokrenuti nova istraga o pitanju odgovornosti za brojna izručenja. Bez obzira na sva nastojanja, Noel-Baker napisao je 25. studenog 1945.: “Neću odgovoriti majoru Guy Lloydu bez pristanka ministarstva rata” te je stigao napatuk “ništa dalje ne poduzimati.”¹⁵⁸ Na tome je stala svaka daljnja istraga, pa su mnoga pitanja ostala bez odgovora.

Pokušavajući utvrditi točan broj izručenih osoba u knjizi *Vetrinjska tragedija* navodi se da je to prilično teško s obzirom na to da je prvim transportom predana ukupna arhiva SNV-a. Prema rukopisu *Križev pot slovenskega domobranstva* u razdoblju od 27. do 31. svibnja izručeno je 11.100 oficira i pripadnika SNV.¹⁵⁹ Približne izračune izrađene na procjeni da je svaka četa imala 150 vojnika, svaki bataljun po četiri čete, svaki puk po četiri bataljuna, s tim da je u svakom puku bilo oko 2.500 osoba, kao i neke pomoćne jedinice, donosi broju od oko 10.000 izručenih vojnika i nekoliko stotina civila. Pretpostavlja se da je od tog broja oko 9.000 vojnika ubijeno.¹⁶⁰ Prema novijim istraživanjima taj broj je nešto uvećan, pa je prema tome izručeno 12.402 osobe, od kojih su 10.553 ubijene.¹⁶¹ Ovakve procjene, koje se kreću između 8.000 i 11.000, podržava i većina literature te se čini da se one mogu smatrati prilično točnima.¹⁶² Slične podatke donosi i B. M. Karapandžić navodeći da je od 24. do 29. svibnja

¹⁵⁶ *Isto*, 365.-366.

¹⁵⁷ *Isto*, 367.

¹⁵⁸ *Isto*, 369.

¹⁵⁹ *Križev pot slovenskega domobranstva*, 3; U knjizi *Zgodbe mučeništva Slovencev* navodi se 12.100 izručenih vojnika i civila, 54.

¹⁶⁰ *Vetrinjska tragedija*, 40.-41.

¹⁶¹ *Slovenija 1941-1948-1952 tudi mi smo umrli za domovino. Zamolčani grobovi in njihove žrtve*, ur. Franc Perme, Anton Žitnik i dr., Ljubljana - Grosuplje 1998., 2000., 162.

¹⁶² *Bela knjiga slovenskega protikomunističnega upora 1941 – 1945*, USA 1970., 1985.; *Matica mrtvih – podatki o Slovencih pomorjenih po zločinski osvobodilni fronti 1941 – 1945.*, sv. 4, Cleveland 1970., 59.-290.; B. MLAKAR, *Slovensko domobranstvo 1943 – 1945.*, 511.-512.; Mitja FERENC, *Prikrito in očem zakrito (Prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne)*, Celje 2005., 14.

iz vetrinjskog logora izručeno “3.000 srpskih dobrovoljaca, 12.000 slovenskih domobrana s porodicama, 250 crnogorskih četnika i 2.500 Hrvata”.¹⁶³ Zanimljive brojčane podatke donosi nam i sporazum između generala Keightleya i pukovnika Ivanovića kojim će 5. korpus vratiti ukupno 18.585 zarobljenika. Od tog broja već je predano 3.010 osoba. Ovaj broj otprilike se podudara s podacima iz *Zbornika dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, prema kojima su jedinice 11. brigade 26. divizije, u razdoblju od 17. do 22. svibnja od britanskog korpusa preuzele 3.100 zarobljenika.¹⁶⁴ U nastavku istog dokumenta navodi se da je ista jedinica 21. svibnja razoružala i “2000 ustaša i domobrana”.¹⁶⁵

Procjenjujući ukupan broj izručenih osoba, Corsellis navodi da je do 30. svibnja iz raznih logora izručeno “26.339 Jugoslavena u uniformama na području Klagenfurta, prema podacima Petog korpusa (njihova analiza je bila 12.196 Hrvata, 8.263 Slovenaca, 5.480 Srba i 400 Crnogoraca)”.¹⁶⁶ Iste podatke donosi nam i *Cowgillov izvještaj*.¹⁶⁷ Iako su brojčani podaci dosta fragmentarni, moguće je da ova ukupna procjena, s obzirom na to da je ipak “službene prirode”, predstavlja najbliži mogući okvir.

Politika izručenja uvelike je utjecala na britansko – jugoslavenske odnose i nakon neposrednog završetka rata. Jugoslavija je zahtijevala raspuštanje logora u savezničkim zonama i izručenje određenih osoba. Pri ovoj provedbi Britanci su se pozivali na obvezno postojanje dokaza o svakom pojedinom slučaju ratnog zločina i njegovu definiranje.¹⁶⁸ Dodatnu otegotnu okolnost pri “usuglašavanju” savezničke politike nerijetko je predstavljao američki stav, koji često nije podržavao politiku izručenja. Za ilustraciju dovoljno govori spis Foreign Officea od 13. svibnja 1945., u kojem se raspravlja “u kojem stupnju je vlada Njegove Visosti spremna predati savezničkim zemljama osobe čija se predaja od takvih vlada traži na temelju kvalifikacije da su izdajnici, kvislinzi ili suradnici neprijatelja, a da se ne traži nedvojben dokaz prije izručenja”. Prema uputama dopušteno je izručenje zapadnim saveznicima, dok se “niti jedna takva osoba poljskog, jugoslavenskog ili baltičkog državljanstva zasad neće biti izručena”.¹⁶⁹ Ovo potvrđuje prilično jasno stajalište o postojećoj podjeli na Istočne i Zapadne saveznike. No, i sami Britanci navode kako ovakva podjela

¹⁶³ B. M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslavensko krvavo proleće 1945. Titovi Katini i Gulazi*, 36.

¹⁶⁴ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XI., knj. IV, Beograd 1975., 718.

¹⁶⁵ *Isto*.

¹⁶⁶ J. CORSELLIS “Uspješan otpor prema prisilnoj repatrijaciji”, *Bleiburg 1945. – 1995.*, 64.-65.

¹⁶⁷ D. BEKIĆ, “Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 211.-212.

¹⁶⁸ Tako se primjerice Jugoslavija u ljeto 1945. obratila savezničkoj komandi tražeći popis svojih državljana u logorima u Italiji kako bi sastavila listu zločinaca. Iz komande je odgovoreno kako “imena osoba koje spadaju u kategoriju onih koji su krivi za masakre ili druge ratne zločine moraju biti poznata jugoslavenskoj vladi”. Vidjeti: K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku*, 157.

¹⁶⁹ K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku*, 147., 157.

“može biti za sada opravdana, ali čini se dvojbenim može li se održati kad jednom Jugoslaveni i drugi shvate da mi ne činimo teškoće Belgijancima, Nizozemcima ili Francuzima da dođu do svojih izdajnika”.¹⁷⁰ Pitanje “raseljenih osoba” s područja Jugoslavije nije bilo ujednačeno, već se razlikovalo prema skupinama. Tako je i dalje blaži odnos vrijedio za četnike, dok se na pripadnike bivše kraljevske vojske, koji su 1941. pobjegli iz Jugoslavije, gledalo s dosta simpatija. Pitanje ustaša bio je puno jednostavniji slučaj, u kojem nije bilo dvojbi o krivnji. No, s obzirom na britanske političke interese bilo je iznimki i u ovim slučajevima.

Ako pokušamo izvesti zaključke iz svega navedenog, treba naglasiti kako je nakon službenog završetka vojnih operacija Drugoga svjetskoga rata, ostalo otvoreno pitanje geopolitičkih odnosa i dominacije na ovim prostorima, posebice onima koji su pripadali poraženoj strani. Osim toga, pravedan odnos prema pripadnicima poraženih snaga ostao je još jedno otvoreno pitanje i velika obveza ratnih pobjednika. Pismeni dogovori, na koje se često poziva i prema kojima je trebalo regulirati postojeće stanje, te izvršiti svoju “moralnu obavezu”, potpisani su na političkim konferencijama, održanim i prije završetka ratnih operacija. Prekidom sukoba, zapisana riječ trebala je “zaživjeti”, no čini se da je ovaj put sama provedba bila otežana (ili možda upitna). Činjenica da je Jugoslavija otvoreno postavljala zahtjeve na prostor Koruške i Julijske krajine, izazvala je otpor Zapadnih saveznika, posebice Britanije koja predstavlja “nositeljicu savezničke politike prema tom dijelu Europe”.¹⁷¹ Osim toga, prisutnost jedinica JA predstavljala je potencijalnu mogućnost širenja ruskog utjecaja na tim prostorima, što je jednako tako za saveznike bilo neprihvatljivo. U takvom kontekstu dolazak velikog broja izbjeglica (onih koji su se predali Britancima prije okruženja JA, kao i onih koji su pristigli na šire područje Bleiburškog polja), stvarao je dodatani problem za Britansku vojsku. Iako je u početku postojala intencija da se izbjeglo mnoštvo prihvati i smjesti u logore, u odlučujućem trenutku njihov smještaj, prehrana i medicinska pomoć bili su gotovo neizvedivi u postojećim uvjetima. Upravo zbog toga, kako se čini prema raspoloživim dokumentima, pitanje “operativne okolnosti” bilo je presudno. U prilog tome odnosilo se i prilično jasan stajalište savezničkih vlada kada se govori o kažnjavanju ratnih zločinaca, kojih je nesumnjivo bilo među izbjeglim mnoštvom. Ostatak je, kako to odredbe Ženevskih konvencija nalažu, štitilo međunarodno ratno humanitarno pravo,¹⁷² no pravda na djelu

¹⁷⁰ Isto, 147.

¹⁷¹ K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku*, 62.

¹⁷² Tekst Konvencije potpisane 27. srpnja 1929., sa stupanjem na snagu 19. lipnja 1931. na engleskom jeziku, dostupan je: “Convention Relating to the Treatment of Prisoners of War”, *The American Journal of International Law*, Vol. 27, No. 2, Supplement: Official Documents (travanj 1933.), 59.-91.; Tekst Konvencije od 12. kolovoza 1949. koja je nasljednica one iz 1929., na engleskom jeziku dostupan je u: “Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War”, *The American Journal of International Law*, Vol. 47, No. 4, Supplement: Official Documents (listopad 1953.), 119.-177. Vidjeti i: *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i o sigurnosti*, ur.

postala je upitna onog trena kada je “na scenu” stupila jugoslavenska sudska administracija, nerijetko vođena isključivo političkim motivima. Iako se za Britaniju voli vjerovati da predstavlja drukčiji civilizacijski i ideološki sklop, u kojem moralna komponenta barem označava (ili bi trebala označavati) osnovu svih odnosa, “operativna i administrativna nužnost” onog doba bila je zalog za dugoročni uspjeh i utjecaj na svjetskoj pozornici.

Rade Đukić (Zagreb 1979.), 337.-358.; Jovica PATRNOGIĆ, *Priručnik za međunarodno ratno pravo. Zakoni i običaji za rat na kopnu i u vazduhu* (Beograd 1956.), 76.; Boško PETKOVIĆ, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu*, Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje (Zagreb 1992.), 398.-424.; Dieter BLUMENWITZ, *Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941-1946) Međunarodno-pravna študija* (Klagenfurt 2005.), 147.-150. Vladan JONČIĆ, *Ratni zarobljenici. Međunarodno-pravni status* (Beograd 2002.), 315.-316.; Dominik VULETIĆ, “Kaznenopravni i povijesni aspekti bleiburškog zločina”, *Pravnik* (časopis za pravna i društvena pitanja), (Zagreb), br. 2 (85), god. 41., 2007., 125.-150.

SUMMARY

THE EXTRADITION AND FATE OF PRISONERS DETAINED IN
ALLIED CAMPS IN MAY 1945

This work analyzes the fate of refugees who after the end of the Second World War, withdrawing toward the west, succeeded in avoiding capture by Yugoslav Army units and were handed over to the Western Allies to be placed in Allied camps in Austria. Even though, according to the initial agreements between the American and the British the common position was taken that these forces should be taken over as a whole, complicating the situation “in the field,” the decision was nonetheless made to hand them over. This text attempts to review the reasons that led to this change in official policy, as well as the size of the forces handed over. These questions have still not been answered satisfactorily, neither in the domestic nor foreign literature, while additional limitations render new sources non-existent or inaccessible. Thus, the answers to these questions are hidden somewhere between the political agreements reached even before the end of military operations, the operational situation on the territory of Carinthia, and the no less important orders issued on the basis of international wartime humanitarian rights.

Key words: Second World War, prisoners of war, forced repatriation, camps, victims, Western Allies